
Vladimir LAY

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

K aktivnoj brizi za nacionalne
interese Hrvatske i razvoju kao
sustavnom kretanju k održivosti

*Nikada ne smije čovjek, niti narod, misliti
da je došao kraj. Gubitak posjeda lako nadoknadimo.
Za druge gubitke nas utješi vrijeme. Samo jedno zlo
je neizlječivo – ako narod sam digne ruke od sebe.*

Johann Wolfgang von Goethe

*Nijedan problem ne može biti riješen iz onog tipa
svijesti iz kojeg je nastao. Moramo vidjeti stvar na nov način.*

Albert Einstein

Zaključna razmatranja – „K aktivnoj brizi za nacionalne interese Hrvatske i razvoju kao sustavnom kretanju k održivosti“ – obuhvaćaju pet tematskih cjelina. Prva je svojevrsan rezime prijedloga liste sedam temeljnih nacionalnih interesa razvoja Hrvatske. Ovdje smo objasnili i dopunski prijedlog „osmog“ nacionalnog interesa – rast i modernizacija znanja i vještina u hrvatskom društvu. U drugom poglavlju vrlo smo sažeto elaborirali i kritički ocrtao kontekst razvoja Hrvatske. To su jednostavno suvremeni neoliberalni kapitalizam kao sustav i ekonomistička tržišno-profitna globalizacija i postvarenje svih društvenih odnosa kao proces. U trećem poglavlju kratko razmatramo temu socijalnih aktera obrane i javnog zagovaranja nacionalnih razvojnih interesa putem javnih politika i sustavnog odlučivanja koje Hrvatsku interpretira kao naš dom (*oikos*), politiku kao brigu za taj dom i danas i za budućnost, a ekonomiju kao gospodarenje tim domom. Kako nacionalni interesi u našoj sociologijskoj interpretaciji nisu ideologijska apstrakcija, privatno tematsko leno političara ili pak stvar visoke državne politike nedostupne građanima nego su interesi koji brane konkretan život i ljude na konkretnom teritoriju i u konkretnom društvu, tragamo za konkretnim socijalnim akterima nacionalnih interesa razvoja Hrvatske. Uloga je nacionalne države – unatoč,

rekli bismo, prividno anacionalnom karakteru globalizacije – ovdje u prvom planu.

Tako smo u zaključnim razmatranjima ponudili sintezu odgovora na tri osnovna pitanja A. Što – koji nacionalni interesi razvoja su u prvom planu? B. U kojem se to širem kontekstu i kakvoj mreži izvanjskih determinanti oni ostvaruju? C. Tko ih to u Hrvatskoj treba braniti, jer ih netko ili nešto stalno iznutra i izvana na neki način razgrađuje ili čak „napada“, tko to treba brinuti za njih, jer ako se za njih ne mari i zapušta ih se, ostaju neostvareni i konačno, tko ih treba aktivno zagovarati na način osviještenog, planskog i dugoročnog aktivnog ponašanja i djelovanja u funkciji njihove afirmacije?

* * *

Nacionalni interesi Hrvatske, temeljna pitanja opstanka i sigurnosti razvoja zemlje, posebno podizanja kvalitete življenja ljudi unatoč općem i rastućem kapitalističko-tržišnom globaliziranju mnogih društvenih i ekonomskih elemenata života u Hrvatskoj i dalje su važni i presudni za organizaciju i reprodukciju življenja stanovnika na teritoriju i u društvenom poretku Hrvatske. Pored navedenog, sva povijesna iskustva diljem povijesnog vremena i diljem raznih prostora ovog planeta pokazuju kako je narod uvijek znao što je njegov interes. To su život, opstanak, sigurnost, identitet, boljitak.

Naš prijedlog liste nacionalnih interesa razvoja Hrvatske kroz prizmu koncepta održivog razvoja zagovara sedam elementarnih, temeljnih nacionalnih ciljeva bez kojih nema ni opstanka, ni sigurnosti ni održivosti Hrvatske kao društva i države u godinama i desetljećima koja dolaze. To su:

1. Zaštititi prirodne resurse i održivo, za korist građana, stanovnika regija i lokalnih zajednica u Hrvatskoj, gospodariti njima na održiv i učinkovit način.

2. Upravljati proizvodnjom hrane u smjeru povećanja ukupne dugoročne održivosti Hrvatske.

3. Upravljati proizvodnjom i potrošnjom energije u smjeru povećanja ukupne energetske dugoročne održivosti Hrvatske.

4. Snažiti regionalne kapacitete društvenog razvoja te iskoristiti posebnosti i raznolikost hrvatskih regija.

5. Jačati socijalnu pravdu i smanjivati rastuće socio-ekonomске razlike među stanovništvom koje razaraju društvo.

6. Povećati ukupnu količinu rada u Hrvatskoj, jačati domaću proizvodnju roba i usluga kao pretpostavku podizanja kvalitete življenja te izvoza i razmjene s okolinom.

7. Usmjeravati kulturu potrošnje na oblike održive potrošnje i u ukupnosti proizvedeno i potrošeno strukturalno i dugoročno dovoditi u ravnotežu.

Za daljnju društvenu komunikaciju ovog prijedloga LISTE NACIONALNIH INTERESA HRVATSKE recimo jednostavnim riječima kako je riječ o četiri priče.

Prva je priča o resursnim osnovama. Druga je priča o hrani i energiji. Treća je ona o nacionalnom interesu i potrebi za uravnoteženim razvojem, kako regionalnom tako i onom u socijalno-slojevnom smislu. Četvrta je priča o radu i ravnoteži / održivoj proizvodnji i održivoj potrošnji.

1. Prvu grupu nacionalnih interesa čine oni koji se odnose na čuvanje i održivo korištenje prirodnih temelja života. To je *priča o resursnim osnovama*. Ti su resursi (ili po hrvatski – izvori!), bez obzira na to što hrvatskih oko 56.000 km² nije velika površina, bogati i pružaju – oplodeni ljudskim radom – šansu za dobar i ugodan život, njegovu obranu i dugoročnu organizaciju opstanka, sigurnosti i razvoja.

Ovdje je riječ o:

- prostoru na kojem živimo sazdanom od tri osnovna različita dijela – od panonskih ravnica, gorske Hrvatske i mediteranskog dijela, prostoru nevelikom ali krajobrazno iznimno raznovrsnom, još k tome o prostoru na iznimno dragocjenom geopolitičkom položaju;

- o ukupnim vodama i obilju obnovljivih količina pitke vode;

- o plodnom, obradivom tlu pogodnom za proizvodnju domaće hrane od kojeg se gotovo petina nažalost ne koristi nikako, a znatan dio koristi se na prilično neučinkovit i neproduktivan način;

- o šumama uglavnom prirodno nastalim, dakle ekološkim šumama čija je ukupna površina u odnosu na ukupni teritorij Hrvatske u prosjeku veća od one u europskim razmjerima;

- o bogatoj biološkoj raznolikosti po kojoj Hrvatska spada u „prvu ligu“ Europe te po još uvijek brojnim, mada lagano odumirućim autohtonim vrstama;

- o Jadranskom moru i ukupnom krškom, pomalo okrutnom ali lijepom podvodnom, obalnom i zaobalnom miljeu oko njega;

- o ugodnoj i raznovrsnoj lokalnoj klimi koju kao i sve na planetu ugrožavaju globalne klimatske promjene.

2. Drugu grupu nacionalnih interesa i *drugu priču* čine proizvodnja i dostupnost *energije i hrane*. Bez osiguravanja

dovoljnih količina energije i hrane na dugoročno održiv način, opstanak, sigurnost, neovisnost i razvoj ne mogu se učinkovito ostvarivati. Danas odviše hrane neodrživo uvozimo a mogli bismo barem dio toga sami proizvoditi. Obradivog tla ima dovoljno, vode također, mada se mora ostvarivati već odavno zacrtan nacionalni plan navodnjavanja kako bi voda došla do svih poljoprivrednih proizvodnih površina. Postojeći način proizvodnje i dostupnosti hrane i energije izrazito je u ukupnosti dugoročno i ekonomski i ekološki i socio-kulturalno neodrživ i ugrožava temeljne nacionalne interese.

Danas odviše energije uvozimo, a mogli bismo novim ekološki održivim metodama putem jače državne potpore obnovljivim izvorima energije vrlo brzo za svoje potrebe sami proizvoditi više. O „hrvatskom“ suncu, vjetru, biomasi i drugim izvorima u prirodi treba na državnoj razini modernije, održivije i agilnije razmišljati i djelovati nego do sada, koristeći, dakako, europska uspješna iskustva.

Hrana i tlo, voda, klima. Energija i energetske sirovine. Obje priče, i ona o resursnim osnovama i ona o proizvodnji hrane i energije, usko su povezane, međusobno prožete. One su podloga onoga što se u ekonomiji naziva *resursnom ekonomijom*. Uzgred, podsjetimo, u svjetskoj robnoj razmjeni proizvodi koji se temelje na resursima i ostali primarni proizvodi zauzimali su 1996. godine 1/4. Mada udio tih proizvoda u razvijenim zemljama tendencijski pada, a raste udio proizvoda temeljenih na srednjim i visokim tehnologijama (dakle, znanju), to je ipak još značajan izvor prihoda, posebno onima koje ne prednjače u visokim tehnologijama. Hrvatska ima značajna prirodna bogatstva, i takva kakva jesu (naftu nemamo u obilju, plina i još ponečeg također!) treba upregnuti u daljnji razvoj vlastite resursne ekonomije.

To je u načelu logično i sa stanovišta oikonomije kao gospodarenja domom nedvojbeno održivo opće rješenje: zemlja bogata prirodnim resursnim osnovama mora razvijati jaku resursnu ekonomiju! Važna napomena: proizvodnja u resursnoj ekonomiji ne smije završavati na proizvodnji sirovina (npr. drveni trupci), ni na poluproizvodima (oguljeni drveni trupci, daske, grede) nego na proizvodnji finalnih proizvoda s uvećanom dodanom vrijednosti (parketa, namještaja, drvenih kuća) za domaće potrebe, ali i za izvoz. Prirodni resurs se ekonomski optimalno oplođuje tek kada se iz njega izvuče maksimum.

3. Treća grupa nacionalnih interesa odnosi se na postizanje ravnoteža u teritorijalnoj dimenziji (regionalni razvoj) i strukturnoj dimenziji društva (borba protiv velikih socijalnih razlika koje dezintegriraju društvo). Ovo je *pri-*

ča o uravnoteženom razvoju, kako regionalnom tako i onom u socijalno-slojevnom smislu.

Uravnoteženi razvoj ideal je vođen temeljnom mudrošću o „putu sredine“. Takav razvoj ne postoji nigdje, svagdje postoje centri i periferije, svagdje centri zaboravljaju i zapuštaju svoje periferije jer je u njima malošto tržišno i ekonomski rentabilno. No, ljudi žive svagdje, pa i na periferijama. Postojeći način reprodukcije života traži koncentracije ljudi za veći tržišni promet, traže se situacije sa „slobodom izbora“, veća raskoš u ponudi i potražnji oblika obrazovanja, rada i zabave.

Svagdje bogati uglavnom i sve više zaboravljaju siromašne. U to se postupno sve više uključuju i tranzicijska društva, u kojima je tradicionalistički ili dodatno pod utjecajem socijalističke ideologije izgrađena socijalna solidarnost bila naširoko prisutna društvena vrednota i svakodnevna življena društvena praksa. Zaborav ljudi u nevolji, isključenih iz svih društvenih kanala promocije i rješavanja egzistencijalnih problema, često danas ide do bezobzirnosti. Bezobzirno je neodrživo, obzirnost i održivost su sinonimi.

Tržište kao tip društvenog mehanizma sa svojim zakonitostima ne može proizvoditi regionalnu i strukturnu društvenu ravnotežu. Tržište takva ravnoteža ne zanima. Njega zanima moć jačega. Slabi se isključuju iz igre. Siromašni i socijalno isključeni, a njihov broj diljem svijeta i u Hrvatskoj raste, ne postoje u okviru komercijalnog (kupim – prodam) pogleda na svijet i tržišta kao modernog Boga. Tko može sudjelovati u tržišnoj igri taj igra, vrijedi. Tko ne može – nema značenja. Ljudi bez novca i s malo novca nisu predmet interesa raznih tržišnih aktera.

Tendencijski ravnotežu u regionalnoj i društvenoj strukturi jednog društva može proizvoditi jedino nacionalna država, koja preko javnih političkih ciljeva i mjera te državnog proračuna kao kolektivnog financijskog instrumenta može imati takav projekt sustavnog i postupnog uspostavljanja ravnoteže, odnosno smanjenja regionalnih i socio-slojevnih razvojnih razlika. Država najsiromašnije krajeve i socijalne slojeve sustavima subvencija i potpora može zaštititi od neimaštine, gladi, bolesti, neljudskih uvjeta življenja. Kulturna baština koja ne donosi profit može se čuvati jedino politikama i sredstvima svih građana zemlje kroz sredstva iz državnog proračuna. Hrvatski nacionalni parkovi i parkovi prirode mogu se pretežno čuvati iz istog zajedničkog izvora, iz državnog proračuna na temelju neke političke odluke. Ako su zaštita kulturne i prirodne baštine nacionalni interes, to je posao nacionalne države. Isto je s obrazovanjem i zaštitom zdravlja. Tržište

Vladimir LAY
Dražen ŠIMLEŠA
**Nacionalni interesi
razvoja Hrvatske
kroz prizmu koncepta
održivog razvoja**
Zaključna razmatranja

nema u programu takve ciljeve svoga djelovanja, ono je prema njima ravnodušno.

4. Četvrta grupa nacionalnih interesa i održivog razvoja društva i organizacije opstanka i sigurnosti odnosi se na održivu proizvodnju, na produktivan rad koji stvara višak vrijednosti, novostvorenu vrijednost koja se na tržištu oplođuje. To je dakle *priča o radu i održivoj proizvodnji, ali istodobno i održivoj potrošnji, preciznije o ravnoteži između proizvedenog i potrošenog u jednom društvu, državi.*

Ta grupa nacionalnih interesa usmjerena je na temeljnu dinamiku društva, ona je motor društva, ona je njegova „utroba“ s osnovnim input-output mehanizmima. Europa i zapadni svijet proizvode relativno sve manje proizvoda, Istok planeta sve više. Hrvatska je dio te zapadne priče. Hrvatska mora jačati svoju proizvodnju i iznalaziti nova područja i tržišta za svoj izvoz. Orijehtacija na neposredno okruženje i na zapadne razvijene zemlje nije dostatna, čak dugoročno nije ni održiva.

Teška je to zadaća, ali postoji jedna još teža. Središnji problem je hitno dosezanje ravnoteže između onoga koliko se proizvede i onoga što se potroši na razini zemlje, pojedinih regija, sve do obitelji i pojedinaca. Nastavak postojeće prakse *ultima linea* vodi u dužničko ropstvo, gubitak samodeterminacije, a potom i neovisnosti/slobode. Nesloboda je ravna propasti. I drugo, u perspektivi, u bezobzirnom svijetu globalizacije nastavak postojećeg načina dio građana Hrvatske vodi, bez lažne dramtizacije, činjenično, u bijedu i glad. Bankrotirana i izvana nadzirana država ne može pomagati svojim siromašnima jer nema više sredstava i nije samostalna u donošenju odluka.

Upravljačke elite i narod kao entitet za postojeću potencijalno razornu neravnotežu proizvedenog i potrošenog imaju na dohvata ruke odmah dva jednostavna i snažna instrumenta – hitnu i selektivnu štednju u potrošnji i povećanje količine i kvalitete rada u proizvodnji.

Nije riječ o procesima koji se tiču samo štednje novca – veće proizvodnje roba/novca. Sa sociološkog i socio-antropološkog motrišta riječ je o nužnosti mijene društvenih vrednota koje u procesu svoje „materijalizacije“ vode neodrživosti/bezobzirnosti a ne obzirnosti/održivosti, mijene oblika mišljenja i ponašanja od pojedinaca do državnih institucija i proizvodnog sektora. A to je teško, vrlo teško. Stare, loše navike stvarane su i utvrđivane dva desetljeća. Porast proračuna bio je stalan. To samo po sebi nije loše, ali porast vanjskog duga tekao je strelovito brzo i intenzivno, naročito posljednjih godina. Domaća uvećana javna potrošnja kreditirana je jednim dijelom zaduženjima u inozemstvu. Sustav kupovanja birača i socijalnog mira

beneficijama, subvencijama (često temeljno neproduktivnim), razvio se do velikih razmjera, koštao je puno, a razvojno-strukturno nije donio ništa dobra. Držao je neko vrijeme jedan tip vladanja na vlasti dok se nije iscrpio, a potom otišao s društvene scene. Istodobno, korupcija, krađe, pljačke, počevši od velike pljačke društvene imovine zakonskom pretvorbom početkom devedesetih godina, nisu razvile proizvodnju i životni standard nego su na stotine načina praznile državnu blagajnu i isisavale produktivnu vitalnu supstancu hrvatskog društva, a punile privatne račune kradljivaca, nerijetko javno deklariranih velikih rodoljuba i domoljuba.

No, kako kaže narodna poslovice, „vrč ide na vodu dok se ne razbije“. Do promjena dolazi samo iz nužde, kada se postojeće strukture, institucije i procesi istroše, iscrpe i postanu jalovi. Problem je često u tome što postojeće institucije i ljudi koji ih predvode produžavaju život starim, dotrajalim procesima i odnosima. Na primjer, porastom socijalnih razlika diljem svijeta pa i u Hrvatskoj upravljaju institucije koje su upravo materijalizacija određenih interesa i oruđe produblivanja socijalnih razlika. No, institucije se mogu mijenjati, stare se mogu (samo) destruirati, ali mogu se i stvarati nove. Nove institucije su tek novi ustanovljeni odnos koji prate nova zakonska rješenja, nova materijalna infrastruktura a prije svega novi ljudi s novim idejama, programima, projektima, javnim politikama i slično. Povijest je puna primjera za to.

Zaključno, naš prijedlog čitanja nacionalnih interesa Hrvatske i održive budućnost zemlje koncentriran je na: A. očuvanje i održivo korištenje prirodnih resursa Hrvatske, B. proizvodnju dostatnih količina energije i hrane, C. postizanje regionalne i socio-slojevne ravnoteže, odnosno zaustavljanje porasta, a potom i smanjenje postojećih socio-dezintegrativnih regionalnih i socio-ekonomskih slojevnih razlika te D. čvrsto i hitno postizanje održive proizvodnje i potrošnje, odnosno dosezanje stanja u kojem se troši onoliko koliko se proizvodi. Potrošnja veća od potrošnje dugoročno naprosto nije održiva.

* * *

Ova lista nacionalnih interesa, ponavljamo, nije jedina moguća i može se nadopuniti s pitanjima i temama koja su za održivi razvoj Hrvatske, za dosezanje ekološke, gospodarske i socio-kulturalne održivosti, za samobitnost, za opstanak i sigurnost zemlje i ljudi koji žive u njoj, s određenog motrišta i uz određene argumente – važna.

Mišljenja smo na kraju ovih razmatranja da bi *nacionalni interes* svakako morao biti *sklop procesa razvoja* a

modernizacije znanja i vještina potrebnih za unapređenje gospodarskih procesa i unapređenje načina i kvalitete življenja ljudi u Hrvatskoj.

Dopuna listi nacionalnih interesa: rast i modernizacija znanja i umijeća u Hrvatskoj

Sustavi obrazovanja i znanosti, njihov razvoj u Hrvatskoj i ulaganja u njega ovdje su u prvom planu. Pomaknuti proizvodnju znanja i po broju ljudi i po kvaliteti znanja na višu razinu nacionalni je interes. U situaciji kada se sve veći broj mladih ljudi koji su završili fakultete u Hrvatskoj ali i diljem Europe ne može zaposliti, to na prvi pogled nije razumljivo.

No, kako podići na višu razinu proizvodnju u Hrvatskoj? Kako to učiniti bez više znanja, bez osvajanja novih, kvalitetnijih znanja? Kada se uspoređujemo sa zemljama Skandinavije i sličnim razvijenim zemljama (npr. Nizozemska) sa sličnim brojem stanovnika ali sa značajno naprednijom i učinkovitijom državnom upravom, tehnologijski i organizacijski naprednijom i učinkovitijom proizvodnjom, ali i s većom količinom rada u ukupnosti, čini se da nema dileme da je porast znanja i vještina pravi razvojni put za Hrvatsku.

Posebno razvojno i političko pitanje u kontekstu razvoja Hrvatske kao „društva znanja“ jest pitanje besplatnog, dakle iz proračuna plaćanog visokoškolskog obrazovanja za sve. Nacionalni je interes Hrvatske da visokoškolsko obrazovanje bude besplatno.

Sklop pojedinačnih procesa koji se sabiru u nacionalnom interesu razvoja Hrvatske pod imenom „*razvijati procese razvoja, širenja i modernizacije znanja i vještina*“ višestruki je i ovdje ga samo naznačujemo. Ti su procesi: A. povećavati količinu i kvalitetu tzv. srednjoškolskih „majstorskih“ te posebno visokoškolskih znanja u hrvatskom društvu; društvo koje obiluje višim znanjima otvara putove modernizaciji i jačanju proizvodnje; B. osvajati postojeće svjetski poznate moderne tehnologije i proizvodnje temeljene na njima; C. nastaviti razvijati tehnologijske i društvene inovacije i sustavno ih transferirati u gospodarski i društveni život društva; D. nastaviti razvoj informatizacije i informatički umreženog društva; E. uvoditi i primjenjivati IT tehnologije u različitim djelatnostima; F. tradicionalnu baštinu i povijesni identitet, te tradicionalne proizvodnje znalački reinterpretirati na suvremen način, modernizirati ih i uključiti ih kroz djelovanje obiteljskih gospodarstava i malih poduzetnika u hrvatsku ponudu za tržište roba i događaja i sl.

Zaključno, našu listu nacionalnih interesa nismo razvijali u širokom, „ekspanzijskom“ smjeru kako bismo je i opsegom i značenjem zadržali na esencijalnom za opstanak i sigurnost zemlje i ljudi koji u njoj žive. Kada bismo krenuli s novim stavkama na listi nacionalnih interesa, otvorila bi se široka lepeza tema i morali bismo ulaziti u pojedine uže teme, npr. u razvoj javnog zdravstva, daljnji razvoj prometne povezanosti (neki od ciljeva navedenih u Strategiji održivog razvoja Hrvatske!) ili pak otvoriti teme koje se odnose na strukturne promjene u dubini hrvatskog društva, poput preokretanja negativnih demografskih kretanja koje karakterizira dominacija umiranja nad rađanjem.

Prijedlog nacionalnih interesa koji smo ponudili u ovoj studiji za razmišljanje jest onaj korijen i temeljno stablo interesa na koje je moguće nadograđivati i razvijati nove prijedloge. No, ovo temeljno, ovdje izneseno, ne može se zanemariti ili preskočiti.

Kapitalizam i globalizacija kao strukturno-dinamički kontekst razvoja hrvatskoga društva

Kapitalizam kao sustav i globalizacija kao proces čine globalni strukturno-dinamički kontekst u kojem živi i Hrvatska, hrvatsko društvo, hrvatska proizvodnja i potrošnja. Umreženi u moderni svijet preko razmjene roba, kapitala, ljudi, ideja, ideologija, razvojnih projekata i slično, tom kontekstu ne možemo uteći. Možemo ga u sebi samo-osvijestiti, dobro se informirati o postojećim i nadolazećim silnicama i determinantama koje za nas iz njega dolaze, osloboditi se za moguće samostvaranje odluka i razvojnih koraka u interesu afirmacije nacionalnih interesa zemlje i građana Hrvatske u cjelini.

U uvodnom dijelu spomenuta je za Hrvatsku i hrvatsko društvo ideja iznutra oblikovane samobitnosti. Iznutra oblikovana samobitnost temelj je identiteta i afirmacije (osjećaja) slobode i boljitka svake zemlje, pa tako i Hrvatske. Kada se taj sustavni i stalni proces određivanja samobitnosti iznutra, iz bitka bića hrvatskoga društva zapušta, zanemaruje, ne gaji – zemlja i društvo razvojno stagniraju. Društvo bez očuvane samobitnosti i njena sustavnog reproduciranja postaje kolonija, „banana-država“, instrument izvanjskih sila, država, politika, ekonomija, multinacionalnih kompanija. Kapitalizam kao ustroj proizvodnje društvenog života i ekonomska globalizacija kao reducirani projekt postvarenja i komercijalizacije svih društvenih odnosa ravnodušni su prema hrvatskoj iznutra oblikovanoj samobitnosti. To je naš domaći posao u mjeri do koje

nam je samima do nje stalo. To je naš posao u mjeri u kojoj smo svjesni da nema toga uma i srca koje će nam bolje od nas samih pripremiti bolji život.

Globalizacijski procesi su ocean koji će po svemu sudeći progutati mnoge male lađe, ekonomski i politički nejake zemlje. Jedan Haiti već je davno progutan. A Haitija u suvremenom svijetu već je mnogo. Naš posao je da se pobrinemo da se to našoj lađi ne dogodi. Pritom treba imati i hrabrosti i samopouzdanja, stalne samosvijesti o tome što su nacionalni interesi i kako se oni u svakodnevnoj praksi uživo afirmiraju.

* * *

Kapitalizam i globalizacija nisu zemlja obećana. To smo već proteklih godina naučili i sada već dobro znamo. Vidimo tri temeljne suvremene slabe karike kapitalizma i globalizacije. One upozoravaju kako taj sustav i taj proces postaju nestabilni i kako nisu u mogućnosti učinkovito regulirati suvremenu reprodukciju društva. Pogotovo ako kao kriterij uključimo „osnovni boljitak (ne luksuz!) za sve ljude“. Ta neučinkovitost prerasta u nesposobnost, ona pak može rasti do razine sloma sustava kapitalizma i razgradnje procesa globalizacije. To danas podsjeća na *science fiction*, no već sutra može postati stvarnost. Svaka revolucionarna ideja (promjene) u zapadnom se svijetu vođenom neoliberalnim idejama i ciljevima danas smatra utopijskom. Sutra će ta utopija možda postati akcijski plan djelovanja za promjene.

U „utrobi“ društava umnažaju se stavovi i energije koje se protive rastućoj socijalnoj nejednakosti, sve više ljudi smatra da su mehanizmi ekonomske eksploatacije neodrživi. Taj osjećaj neodrživosti, jednostavno ljudsko nezadovoljstvo, neslaganje, bunt, bijes raste, granica doseganja „nosivih kapaciteta“ ljudi postoji, a postojeći procesi sve joj se brže približavaju. Pitanje je kojim će se intenzitetom i brzinom ti procesi nastaviti.

Smjer vladajućih društvenih i ekonomskih procesa pod imenom „bogatiji postaju sve bogatiji, a siromašni sve siromašniji, bogati i moćni postaju sve moćniji“, neće se mijenjati. On uskim grupama moći i vlasništva *de facto* odgovara zato što uvećava njihovo bogatstvo i njihovu moć. A tko bi se odrekao sve veće moći i sve većeg bogatstva? Visoka svijest o ograničenjima i granicama takvog procesa, o destruktivnim posljedicama za društva i zemlje, kao da u glavama bogatih i moćnih ne postoji. Postojeći procesi i dalje će teći dok neka nužda ne počne djelovati na promjenu njihova smjera. Držimo kako je samo pitanje vremena kada će stanje postati tako loše – ako se sve na-

stavi po starom, dotrajalom, jalovom – da većina svjetskog stanovništva neće doista imati što više izgubiti.

Očitavamo tri slabe karike kapitalizma i globalizacije koje su kontekst reprodukcije društvenog života i u Hrvatskoj. To su:

A. Kapitalistički sustav Zapada danas sve manje proizvodi, sve više mešetari. Jasno je, kapitalizam nije posrnuo zbog neke slučajne nezgode, zapevši, poskliznuvši se, nego iz bitnih razloga. Dogodilo se to kada je kapitalizmu na Zapadu, u Europi i SAD-u prestala biti glavna ambicija proizvoditi sve više. Mnogo je lakše zarađivati trgovinom, bankarskim, burzovnim i drugim špekulacijama. U samo petnaestak godina otkako je to intenzivno krenulo u optjecaju su se našle velike količine novca. Ali virtualnog, nezarađenog. Istodobno je proizvodnja novih dobara stagnirala i padala i danas je dobara tri-četiri puta manje nego novca, koji bi im trebao biti protuvrijednost. Sve je to u malome vidljivo i u Hrvatskoj. Trgovine, banke, osiguravajuće tvrtke cvjetaju, industrijska i druga proizvodnja stagnira.

Istodobno ekonomije mnogoljudnih zemalja – Kine, Indije, ali i jedne Turske, Meksika, Brazila, Indonezije – proizvode sve više roba. Količina rada u materijalnoj proizvodnji, količina izvoza i porast BDP-a su u stalnom značajnom porastu. I to je sve kapitalizam, no Hrvatska je orijentirana na obrasce ekonomija Zapada – na smanjenje materijalne proizvodnje, mešetarenje u porastu, trgovinu u porastu. Kako u dosezanju održive ekonomije promijeniti postojeći trend zasnovan na inspiraciji i naputcima koji dolaze iz neposrednog i neizbježnog konteksta?

B. Nemoć tržišta kao mehanizma regulacije cijelog društva. Tržište kao mehanizam nije učinkovito za upravljanje cjelinom društava i biti života. Tržište jednostavno nije dovoljno kao društveni mehanizam. Ako je smisao življenja afirmacija života a ne njegova destrukcija i ako sva ljudska bića imaju pravo na život – nešto s mehanizmom kapitalističkog tržišta kao „režiserom“ reprodukcije društva ne štima. Tržište je u svojoj neoliberalnoj i globalizacijskoj varijanti totalizacije kapitala (sve je roba) i profita u svojoj aktualnoj varijanti „profit pod svaku cijenu“ po prirodu i dio ljudi postalo destruktivno.

Za „komandnim pultom“ vladajućeg tipa ekonomske, tržišne globalizacije stoji redukcija sveukupnog života na tržište, postvarenje i komercijalizaciju svih komponenti društva i društvenog života. Sve postaje tek roba – pa i ljudsko tijelo, organi, djeca, čak i život sam. Orijehtacija na prometnu vrijednost, novac, imanje kao da je zatamnila važnost i orijentaciju na upotrebne vrijednosti, potrebne i korisne stvari ili usluge, bivanje.

C. Globalizacija podržava i podiže bogate, visoko razvijene i maksimalno tržišno konkurentne, lokalne se ekonomije slabe i razaraju. Život ljudi uvijek je lokalni i lokalno ostaje aktualna razina i način organizacije i reprodukcije opstanka i sigurnosti diljem svijeta. Sve zemlje i sve ekonomije jednostavno ne mogu biti najučinkovitije i najkonkurentnije, ali to ne znači da njihove ekonomije trebaju biti unižene i uništene. Domaća proizvodnja roba i usluga može zadovoljavati domaće potrebe. Kupljeni domaći proizvod znači plaćen domaći rad. „To je nedvojbena vid brige i obrane nacionalnih interesa na razini lokalnog i na razini svakodnevnice.

Važno pitanje: može li i kako i u čemu zemlja poput Hrvatske, sa svim svojim osobinama i strukturnim karakteristikama (o čemu je bilo riječi u petom poglavlju) na europskom i svjetskom tržištu biti moćna i konkurentna produkcija, uspješna izvozna zemlja? U ponečemu može. No, uglavnom u ukupnosti može vrlo malo. Može li u budućnosti, uz porast znanja i vještina, uz racionalnije i održivije poslovanje države i javnog sektora u cjelini i konkurentniju ekonomiju, više? Može. Može li, na primjer, proizvoditi za potrebe stanovnika Hrvatske veće, ako ne i dostatne količine hrane i energije? Načelno, može mnogo više nego danas.

Konkurentnost je u suvremenom svijetu svima razumljiv razvojno poticajan pojam. U petom poglavlju ukratko se govorilo o nužnosti rada privreda i zemalja na podizanju konkurentnosti. To nije sporno. No, činjenice govore kako je maksimalna konkurentnost i učinkovitost nedokučiva mnogim ekonomijama i zemljama na nižim tehnologijskim i organizacijskim stupnjevima razvoja. Takve ekonomije i zemlje u uvozno-izvoznoj areni često ne mogu igrati u prvoj, a neke ni u drugoj ligi. To se dijelom odnosi i na Hrvatsku.

Svijet je jedan, ali njegovi dijelovi imaju različite kulture, zemlje imaju različite „povijesti produkcije“. Ne mogu sve produkcije biti iste, sve zapadnjački definirano – najbolje. Zapad svojim filmovima, masovnim medijima, marketingom širi želju i glad za svojim proizvodima, nameće ih drugim kulturama. Uz to, nisu sve produkcije za tržište (na primjer, hrane), mnoge su za vlastite potrebe i nije im potrebno vrednovanje preko tržišta i standardizacija koja uz to ide. U svijetu je, empirijski gledano, na djelu pluralizam ekonomija koje se iskazuju kao oblici gospodarenja lokalnim domom u kojem se ne radi samo za profit nego se jednostavno obitava, živi, hrani, oblači, zabavlja, rađuje životu i umire.

Ekonomska globalizacija s diktatom podizanja konkurentnosti pretvara se na neki način u „teror nad manje

konkurentnim ekonomijama“. U društvenom životu postoji pluralizam oblika. Različitost je bogatstvo u kulturi. U sportskim natjecanjima sudjeluju sportaši različite kvalitete, ne samo šampioni. Ako ne mogu osvojiti tri prva mjesta, dobiti medalje – zar se ne smiju ni baviti sportom? S ekonomskom globalizacijom kao da je ukinut pluralizam ekonomija i sve se preko željeznog zakona tržišne konkurentnosti svodi na promicanje najmoćnijih, najkonkurentnijih, najučinkovitijih, a svi ostali dugoročno gledano idu pod mač ugroze opstanka, u proces postupnog slabljenja pa i ukidanja ili prinude okrupnjavanja.

U toj temeljnoj zasadi kapitalizma i globalizacije nešto je u osnovi neprijateljsko prema praktičnoj afirmaciji života i lokalnoj biti življenja ljudi. Život ljudski je vrhovna vrijednost, život ljudski je bog, nisu to Tržište i Profit. Ili su to postali?!

S. Hessel (2010, str. 26) tvrdi kako je u prvom desetljeću 21. stoljeća u svijetu na djelu bilo nazadovanje. On smatra kako je globalizacijska „produktivistička misao koju donosi Zapad“ povukla svijet u krizu iz koje valja izaći radikalnim raskidom s ispadima koji traže „uvijek više“ u području financija, ali i u području znanosti i tehnologija. Drži kako je krajnje vrijeme da prevlada briga za moral, pravdu i trajnu ravnotežu. Radermacher još 2002. u svojoj knjizi *Ravnoteža ili razaranje* zagovara eko-socijalno-tržišno gospodarstvo kao ključ održivog razvoja i dosezanja svjetske razvojne ravnoteže.

Na ovome mjestu otvara se pitanje o potrebi artikulacije postkapitalističkog ustroja svijeta radi dosezanja nove dinamičke ravnoteže i obrane života svih ljudi. Je li moguća humanizacija globalizacije? Možemo li zamisliti proces globalizacije humanizma kao proces obustavljanja bezobzirne eksploatacije rada ljudi koji nemaju ništa osim sebe i svoga rada? Možemo li zamisliti „mekanu regulaciju“ koju provodi država, ne kao diktator nego brigom za sve njene građane i njihove osnovne ljudske potrebe bez obzira na konkurentski uspjeh njihova rada i roba na tržištu? Globalizacija solidarnosti i empatije? Povratak „primitivnoj“ kulturi srca u odnosima među ljudima i u načinu življenja? Možemo li zamisliti povratak „hodu k humanumu“ koji nikada, kako je govorio E. Bloch, nije zaštićen od neuspjeha, ali je uvijek vrijedan truda. Možemo li zamisliti povratak čovječanstva na „put sredine“, koji se sve više napuštao još od početka industrijske revolucije i dolaska kapitalizma, razvoj kao kretanje k održivosti, k ravnoteži ljudskog/socio-kulturalnog, ekološkog i ekonomskog?

Zabrinutost građana svijeta raste, upita o smislu i svrsi ekonomske globalizacije kao društvenog totaliziraju-

ćeg procesa sve je više. Globalizacija, kako smo naznačili u uvodu, ima niz komponenata od kojih se neke mogu vrednovati kao kreativne i graditeljske po život, ali ove ekonomske i financijske kao vrlo destruktivne. Takav globalizacijski ustroj implicira vrijednosni sustav i društveni odnos koji kao da govori: tko može – može, tko ne može neka odustane, neka ispari da ne smeta skladu bogatih, neka umre, što li!? Zvuči grubo, kao neumjesno pretjerivanje. Podaci samo za 21. stoljeće o kretanju gladi, siromaštvu, bolestima, dugovima, konkurentnosti lokalnih ekonomija, prometu oružjem i naoružavanju, lokalnim ratovima, planetarnom kriminalu i mnogi drugi ukazuju na to da je upravo takav globalni društveni odnos na djelu.

Manje i pretežno globalno vrlo slabašne intervencije i korekcije UN-a i humanitarnih organizacija ne mijenjaju glavni ustroj i glavni tijek koji je po narode i prirodu svijeta tendencijski razoran i negativan. Život i njegova obrana, opća organizacija društvenog života i ekonomije u duhu gospodarenja domom (*oikonomie*) ugroženi su u situaciji kada uvjete života i rada svakodnevno određuju samo tržište i pohlepa, koja je u srži ekonomistički i profitno orijentirane globalizacije kakvom nas preplavljuje kultura, ekonomija i politika razvijenog Zapada. Uzgred, taj Zapad posljednjih godina zapada u velike strukturno-razvojne nevolje i milijune svojih stanovnika bezobzirno dovodi u životnu slijepu ulicu, u ugrozu opstanka. Prema podacima Svjetske banke, više od 1,5 milijarde ljudi živi s manje od 1, a *tri milijarde od ukupno sedam milijarda s manje od 2 dolara na dan*. Dnevno od posljedica ekstremne neimaštine umire 50.000 osoba. Ni u „bogatoj“ staroj Europi ili u svjetskoj gospodarskoj sili broj 1, SAD-u, nije sve bolje nego sve lošije.

Kapitalizam je jednostavno duboko nepravedan i neprihvatljiv za većinu ljudi svijeta. Ali ta demokratska većina, taj narod, ne drži vlast, ne donosi odluke. Odluke donose oni koje su izabrali. No, njihovi birači mogu ih i opozvati.

Globalizacija i kriza obnove i obrane života velikog broja ljudi postaju sinonimi. Globalizacija se ekonomski gledano afirmira kao društveni poredak – proces koji ne proizvodi rješenja za ljude nego je podređen bogaćenju grupa vlasnika, pojedinaca, klika i korporacija. Zvuči odviše pojednostavljeno, no koliko god vrtjeli varijable u analizi uzroka i posljedica procesa globalizacije u 21. stoljeću, takav se zaključak nameće. Kapitalizam i suvremena ekonomska globalizacija koja ga rasprostire do najdaljih kutaka svijeta ne rješava probleme ljudi – štoviše, govore nam brojni podaci, gomila ih i omasovljuje.

Kome je to prihvatljivo? Upravljačima tih procesa očito jest. Barem za sada. Kome je takvo kretanje nepravedno? Ljudima diljem svijeta, narodima. No, što s tim? Moderni kapitalizam ne gaji vrijednost solidarnosti, onu vrijednost koja se, uz „slobodu i bratstvo“, vijorila na zastavama Francuske revolucije. Današnji kapitalizam je maksimalno i bezobzirno amoralan. Ovaj sustav nije zainteresiran za pitanje socijalne pravde. Smeta li ta nepravda upravljačima tih procesa? Čini se da ne. Oni su pretežno ravnodušni spram (svog) stvaranja te nepravde, golemih socijalnih razlika, ekonomsku eksploataciju do neodrživosti.

No, sustav kapitalizma i ekonomske globalizacije je strukturalno, dubinski u sebi takav i reproducira se na institucijama, kroz mehanizme i vladajuće odnose i interese kakvi su i doveli do postojeće situacije. Ovaj sustav polučuje odlične rezultate po veliku manjinu vlasnika i upravljača, dobar je manje ili više za manje od polovice stanovništva svijeta a vrlo težak, loš pa i „opasan po život“ za više od polovice građana svijeta. Mora li biti tako? Ima li znakova reakcije na to stanje?

Zaključno, vladajući zapadni kapitalizam i ekonomska globalizacija prema ukratko opisanom imaju ozbiljne, po vlastiti život opasne slabosti. Postojeća struktura i procesi nekoć novog, ali sada već starog svjetskog poretka stvaraju rast socijalnih razlika i nastajanje masovnog siromaštva u svijetu, promoviraju bogate i najproduktivnije a razaraju lokalne ekonomije. Jednostavno rečeno, vladajući poredak ne vodi boljitku većine ljudi na ovom planetu.

Obrana života i osiguranje opstanka i sigurnosti svih ljudi je smislena, moralna i graditeljska zadaća. Barem za one mnogobrojne kojima je život (a ne profit) i obrana života ljudi i živog svijeta vrhovna vrijednost. Obrana života i društveni odnos i ustroj koji bi štitili i reproducirali život u sutrašnjici i dalje ostaje smislena sociologijska razvojna tema.

Upravljači hrvatskim društvom, kako oni u političkom subsistemu tako i oni u ekonomskom, poduzetničkom, do sada nisu imali želje, ni kapaciteta i znanja, da potraže neki drukčiji i bolji sustav, put. Neprimjerena konstatacija? Možda. To, naime trenutno ne znaju pronaći, istina, ni u glavnim kapitalističkim centralama, u Washingtonu i Bruxellesu. Kako bilo, opisane temeljne karakteristike kapitalizma i globalizacije tvore kontekst u kojem se odvija i razvoj Hrvatske.

* * *

Tržište, posebno financijsko, u značajnoj je mjeri iracionalno, pod normalno je orijentirano na profit uvijek že-

ljan vlastita uvećanja, s bezobzirnom pohlepom pojedinaca i uskih grupa u svom „pogonskom“ dijelu. Ovu iracionalnost samih financijskih temelja kapitalističke neoliberalne ekonomije i kulture življenja kao nešto nepouzđano i krhko, ma koliko moćno i determinirajuće, nitko još suštinski ne dovodi u pitanje. Strah kapitala i novca da se neće očuvati, da se neće što jače oploditi, strah od rizika i nesigurnosti, obični strah i u „tamnom i tihom središtu svega pohlepa“, mala, manja, velika, ogromna, strast za mešetarenjem kao nekom igrom i financijskim inženjeringom planetarnih razmjera upravljaju modernim svijetom. Što u međuvremenu rade države koje po definiciji trebaju organizirati opstanak i sigurnost građana na svome teritoriju?

Države se još uvijek ponašaju kao da ne umiju ili ne mogu artikulirati nova pravila igre u korist opće stabilnosti ekonomija, društva i zemalja. Države su danas još uvijek svojevrsni taoci postojećeg poretka stvari mada im činjenica izabranosti zakonodavne i izvršne vlasti na izborima od naroda daje veliku potencijalnu moć. Države su u defenzivi, a iracionalnost financijskih tržišta i hirova tržišta uopće u ofenzivi. Biznis je jači, profit i multinacionalne kompanije vladaju svijetom. Države, političari, demokratski na izborima izabrani upravljači još ne kreću intenzivnije regulirati racionalnim odlukama i novim zakonima, pravilima, regulama te temeljne iracionalnosti.

Spoznaja o nužnosti određene regulacije je tu, u potrazi za rješenjima problema rastućeg masovnog siromaštva, krize zapošljavanja (posebno mladih ljudi), destrukcije lokalnih ekonomija i slično – prvi projekti i potezi su na djelu – javljat će se novi i novi potezi i projekti, političke odluke, zakoni. Ostajanje u starom neće biti produktivno.

O socijalnim akterima brige, obrane i javnog zagovaranja nacionalnih interesa razvoja Hrvatske

Pojasnili smo koji su to nacionalni interesi u prvome planu i koji su društveni ciljevi djelovanja u funkciji njihove afirmacije, u kojem i kakvom to globalnom neizbježnom globalizacijskom kontekstu Hrvatska organizira svoj opstanak i razvoj. Ostaje naznačiti a tko će to brinuti za nacionalne interese, tko će ih braniti i javno sustavno u domaćoj i široj europskoj i svjetskoj areni zagovarati? Zašto tako govorimo? Zar se za nacionalne interese automatski ne brinu svi hrvatski političari, svi upravljači, svi poduzetnici i svi građani?

Iz onoga što se je u Hrvatskoj u ukupnosti dogodilo, od pretvorbe vlasništva, (ras)prodaje unosnih grana djelatnosti inozemnim subjektima, preko galopirajućeg rasta

zaduživanja do korupcije i načina upravljanja zemljom u razdoblju 1990.–2011., zaključili smo da to jednostavno nije bio slučaj. Štoviše i političari (ne svi) u društvenoj piramidi moći „gore“ i građani (ne svi) „dolje“ dali su svoj doprinos razgradnji i ugrožavanju nacionalnih interesa! Mnogima je Hrvatska od 1990. do 2011. poslužila za punjenje privatnog džepa i jačanje moći. *Ali, Hrvatska je dom svih, naše opće dobro, naš javni interes, je li tako?*

Automatske i sustavne, duboko promišljene brige i obrane nacionalnih interesa u metežu suvremene tranzicije i globalizacije naprosto, vidjeli smo, dakle nema. Globalizacija i glavni akteri globalizacije od Svjetske trgovinske organizacije, Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke nadalje obavezuju na ponašanja i djelovanja koja nacionalne interese nemaju u prvom planu, čak ih indirektno ili indirektno i ugrožavaju. Koje obaveze je Hrvatska preuzela potpisivanjem ugovora o pristupanju Europskoj uniji? Hoće li neke od tih obaveza u budućnosti ugrožavati nacionalne interese? To je otvoreno pitanje. Svaka politička i ekonomska integracija ja sama po sebi zamka i ima neku svoju cijenu. Zašto? Zato što nije poznato da li će cjelina voditi računa o interesima dijelova kao što su to dijelovi u mogućnosti činiti za same sebe.

Slikovito rečeno, kada ste pozvani na svjetski bal morate se prikladno odjenuti i prikladno ponašati, morate se adaptirati. Iskakanje s posebnostima ravno je kršenju općih pravila – a to nacionalni interesi uvijek jesu, uvijek su posebnost – nisu uvijek i automatski dobrodošla. Brinuti i braniti nacionalne interese u širim integracijama nužno pretpostavlja stanovitu konfliktnost interesa i neizbježnu nelagodu.

Tko to u Hrvatskoj treba brinuti za nacionalne interese jer ako se za njih ne mari i zapušta ih se oni ostaju neostvareni a građani, narod u sve nepovoljnijem položaju? Tko treba braniti te interese i danas i za budućnost, jer ih netko ili nešto stalno iznutra i izvana na neki način razgrađuje ili čak „napada“? Tko ih treba aktivno zagovarati na način osviještenog, planskog i dugoročnog aktivnog ponašanja i djelovanja u funkciji njihove afirmacije?

Očigledno je kako globalizacija koliko god nije odviše transparentna, vrlo kompleksna, svjetski rasprostrta i gromazna ima svoje socijalne aktere. Nekome je globalizacija u interesu! Netko je predvodi i njome upravlja, donoseći serije odluka u smjeru njenog jačanja i afirmacije. Djelovanje Svjetske trgovinske organizacije (WTO) u tome smislu je vrlo indikativno. Pri tome nije bitno doći do prezimena i imena ljudi kojima je u interesu (mada je i to moguće), već do interesnih grupa koje s njome *ultima linea* upravljaju.

Socijalni akter globalizacije nije jedan i nije jednostavno spoznatljiv – njega ima u mnogim područjima ljudske djelatnosti.

Pobuna protiv ekonomistički reducirane, eksploatacijske, čak i pljačkaške i po život većine ljudi destruktivne globalizacije nastajat će sustavnim informatičkim i medijskim posredovanjem i širenjem ideja otpora na način globalizacije otpora, mundijalizacije kontra stava. Mijena postojeće globalizacije doći će iz utrobe i zakonitosti te iste globalizacije.

Da li globalizacija kao konkretan ekonomski, finansijski, kulturalni, potrošački, kriminalni i sl. proces ima u fokusu konkretne interese konkretnih ljudi u konkretnim zemljama i regijama? Analiza cijelog seta podataka o produkciji i potrošnji, o kretanju ekološkog otiska i indeksa ljudskog razvoja (HDI) govori da oni nisu niti izdaleka u prvom planu. Dakle, briga za konkretne interese kvalitete življenja, obrana opstanka (prirodni resursi, hrana, energija i sl.) konkretnih ljudi ostaje posao nacionalne države, domaćeg društvenog ustroja svih utjecajnih aktera i odnosa.

Socijalni akter brige, obrane i zagovaranja nacionalnih interesa ostaje, odnosno u novim uvjetima globalizacije opet postaje staromodna država. Ne samo država, ali ona ipak prvenstveno. Posebnu ulogu ima još i civilno društvo, naprosto građani. Uz njih i lokalna samouprava, koja brine za (re)produkciju lokalne kvalitete življenja i korištenje prirodnih resursa, koji su uvijek na neki način regionalni i lokalni.

Država je stožerni akter organizacije i reprodukcije nacionalnih interesa i razvoja u smjeru održivosti. Nije to zazivanje etatizma već posljedica uviđanja da u ponudi socijalnih aktera za posao organizacije opstanka svih građana neke zemlje, regije – svejedno, nemamo od ljudskog roda osmišljenog do sada ni jednog drugoga učinkovitog aktera. Država u 21. stoljeću ne treba biti gospodar sudbina ljudi već „socijetalni regulator“ društvenih pravila igre (zakoni i mjere), sustavni monitoring, evaluator i korektor društvenih procesa u cilju osvajanja opstanka i elementarne sigurnosti te kakvog takvog socijalnog boljitka za sve građane. U tome svemu posebna je zanimljiva veza domaće produkcije roba i usluga kao izvora sredstava za državni proračun i osiguravanja povoljnog općeg društvenog i zakonodavnog okvira za ovu produkciju od strane države kao izvršne, sudske i zakonodavne vlasti.

S praksom ostvarenja nacionalnih interesa i nacionalnih razvojnih ciljeva bavi se politika (engl. *politics*) te javne politike (engl. *policies*) u raznim područjima. Primjeri

su – industrijska politika u području proizvodnje roba i usluga, znanstvena politika, obrazovna politika, obrambena politika i sl. Sustav javnih politika Republike Hrvatske kojom rukovodi državna uprava na čelu s vladom i ministarstvima te Saborom kao zakonodavcem je središnje sustavno mjesto provedbe politike i mjera afirmacije i obrane nacionalnih interesa.

Zaključna razmatranja ovdje završavamo. Naš prijedlog liste nacionalnih interesa je inicijalnog karaktera i nastoji pokrenuti na razmišljanje. Isto tako je promišljanje globalnog konteksta u kojem Hrvatska i njeni stanovnici žive. To se odnosi i na socijalne aktere koji rade ili bi trebali raditi na brizi, obrani i afirmaciji nacionalnih interesa razvoja Hrvatske.

Dug je put od rastuće suvremene neravnoteže i temeljnih neodrživosti i bezobzirnosti na planetarnoj razini do dosezanja neke nove ravnoteže i održivosti. D. Harvey na primjer razmišlja o nužnosti uspostavljanja nekakvoga novoga globalnog kolektiva. Ideja je mnogo. Promjena još nema. Osmišljavanje praktičnog razvoja Hrvatske kao kretanja k održivosti je trajna zadaća. Korak po korak, kao osvajanje novih svjetova i područja.